
Pitripakshasya Tattvikavivechanam

పితృపక్షస్య తాత్త్వికవివేచనమ్

Document Information

Text title : Pitripakshasya Tattvika Vivechanam

File name : pitRRipakShasyatAttvikavivechanam.itx

Category : misc, article, pradIptakumArananda

Location : doc_z_misc_general

Author : (Copyright) Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orissa pknanda65 at gmail.com

Transliterated by : Pradipta Kumar Nanda pknanda65 at gmail.com

Proofread by : Pradipta Kumar Nanda

Acknowledge-Permission: (Copyright) Pradipta Kumar Nanda

Latest update : October 15, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

October 15, 2026

sanskritdocuments.org

పితృపక్షస్య తాత్త్వికవివేచనమ్

“జిందా బాప కోఈ నా పూజే,
మరే బాద పుజవాయా ।
ముట్టి భర చావల లేకే,
కౌవే కో బాప బనాయా ॥ ” (కబీరభజనావలీ)

కబీరదాసస్య దోహా పితృశ్రాద్ధః, మృత్యోత్తరకర్మకాణ్డః తథా బాహ్యోచారప్రధానధార్మికమాన్యతానాం ఆలోచనాం కరోతి । అస్య మూలభావః కేవలం శ్రాద్ధకర్మణః నిషేధః న, అపితు జీవితే మాతాపిత్రోః అవహేలనాం కృత్వా మృత్యోత్తరం తేషాం నామ్నా కర్మకాణ్డస్య ప్రదర్శనం కియత్ సార్థకమ్? ఇతి నైతిక-దార్శనికప్రశ్నస్య ఉత్థాపనమ్ అస్తి ।

అత్ర కబీరః ప్రథమం జీవత్-పితృసేవా తథా మృత-పితృపూజా ఇత్యేతయోః విరోధాభాసం ప్రకాశయతి । జీవన్ పితా యదా స్నేహం, సమ్మానం, సేవా చ అపేక్షితే, తదా తస్య ఉపేక్షా క్రియతే; కిన్తు మృత్యునంతరం తస్య నామ్నా శ్రాద్ధాదికర్మాణి ఆడమ్బరేణ సమ్పాద్యంతే । కబీరస్య దృష్ట్యా ఏషః వ్యవహారః ధార్మికతాయాః అపేక్షయా సామాజిక-అవహేలనస్య నిదర్శనమ్ అస్తి ।

“జిందా బాప కోఈ నా పూజే” ఇత్యనేన జీవితజనసేవాయాః ప్రాధాన్యమ్ ఉద్ఘాట్యతే । కబీరమతస్య మూలభూతః సిద్ధాంతః అస్తి యత్ ధర్మః కేవలం మన్దిర-మస్జిద్-తీర్థ-కర్మకాణ్డేషు నిహితః న, అపితు జీవమాత్రే దయా, ప్రేమ, సేవా, సదాచారః చ వాస్తవికధర్మస్య స్వరూపమ్ । అతః యః పుత్రః జీవన్తం పితరం న సమ్మానయతి, తస్య మృత్యోత్తరం కృతేన కర్మకాణ్డేన పితృభక్తేః వాస్తవికతా సిద్ధా న భవతి ।

ద్వితీయపక్షైః-

“మరే బాద పుజవాయా”

ఇతి మృత్యోత్తరకర్మకాణ్డస్య ఔపచారికతాయాః ప్రతి వ్యంగ్యమ్ అస్తి । కబీరః ధార్మికకర్మణః అన్తఃకరణశుద్ధ్యా సహ సమ్బంధం స్థాపయతి । కేవలం పరమ్పరయా, లోకాచారవశాత్ అథవా సామాజికప్రతిష్ఠార్థం క్రియమాణం కర్మ యది కరుణా, ప్రేమ,

కృతజ్ఞతా, ఆత్మబోధశ్చ న జనయతి, తర్హి తస్య ఆధ్యాత్మికమూల్యం న్యూనమేవ భవతి
|

అన్తిమద్విపదీ-

“ముట్టి భర చావల లేకే,
కౌవే కో బాప బనాయా | ”

అత్ర “కాకః” ప్రతీకరూపేణ ప్రయుక్తః | శ్రాద్ధపరम्పరాయాం కాకస్య పితృప్రతినిధిరూపేణ
సమ్మన్ధః లోకవిశ్వాసేషు దృశ్యతే | కబీరః తస్య ప్రతీకస్య మాధ్యమేన ప్రశ్నం కరోతి-
కేవలం కాకాయ అన్నదానం కృత్వా మృతపితుః ప్రతి వాస్తవికం కర్తవ్యం సమ్మన్నం భవతి
కిమ్? యది జీవితావస్థాయాం పితా ప్రేమ-సమ్మాన-సేవాభ్యాం వశోచితః, తర్హి మృత్యోత్తరం
ప్రతీకాత్మకకర్మ కృతజ్ఞతాయాః పూర్ణప్రతిస్థాపనం కథం భవేత్?

కబీరస్య దార్శనికదృష్టిః

అస్య పద్యస్య అన్తర్నిహితం తత్త్వం త్రిధా అవగన్తుం శక్యతే-

కర్మకాణ్డస్య అపేక్షయా భావస్య ప్రాధాన్యమ్ - ధర్మస్య మూల్యం బాహ్యక్రియాయాం
న, అపితు తస్య పృష్ఠస్థితే ప్రేష్టి, శ్రద్ధాయాం, కరుణాయాం చ అస్తి |

జీవసేవాయాః ప్రాధాన్యమ్ - జీవితమాతాపిత్రోః సేవా, సమ్మానః, పాలనం చ
మృత్యోత్తరకర్మకాణ్డాత్ అధికం సార్థకమ్ | కబీరస్య నిర్గుణభక్తిపరమ్పరాయాం
ఈశ్వరానుభవః జీవితమానవస్య ప్రేమసేవయా సమ్మద్ధః |

రూఢికర్మణాం వివేకపూర్వకం పరీక్షణమ్ - కబీరః సర్వాన్ సంస్కారాన్ కేవలం
పరమ్పరాగతత్వాత్ స్వీకరోతి ఇతి న; సః ప్రత్యేకస్య ధార్మికాచారస్య తత్త్వతః పరీక్షణమ్
ఇచ్ఛతి | యత్ ఆచరణం మనుష్యస్య అన్తఃకరణం శుద్ధం న కరోతి, ప్రేమం న వర్ధయతి,
సదాచారం న జనయతి, తత్ కేవలం బాహ్యడమ్బరరూపం భవితుమ్ అర్హతి |

అతః అస్య పద్యస్య మూలసందేశః “మృతస్య నామ్నా కర్మకాణ్డాపేక్షయా జీవతః ప్రతి
ప్రేమ-సేవా శ్రేష్ఠా” ఇతి | కబీరః శ్రాద్ధపరమ్పరాయాః ఐతిహాసిక-ధార్మిక వివరణం న
ప్రస్తుతయతి, అపితు తస్య మాధ్యమేన ధర్మస్య బాహ్యరూపం తథా ఆన్తరికతత్త్వం
ఇత్యేతయోః భేదం స్పష్టయతి |

నిష్కర్షః

కబీరస్య వ్యక్త్యస్య లక్ష్యం కేవలం కాకభోజనం వా శ్రాద్ధకర్మ వా నాస్తి | తస్య వాస్తవికం
లక్ష్యం ఆడమ్బరప్రధానధార్మికతా అస్తి | జీవితే పితుః సేవా న కృతా చేత్ మృత్యోత్తరం

కృతా ఔపచారికపూజా వైతికదృష్ట్యా అపూర్ణా భవతి । అతః కబీరస్య సన్దేశః-

జీవితస్య సమ్మానః, నేవాభావః, ప్రేమ, కరుణా చ వాస్తవికధర్మస్య ఆధారాః, కేవలం
మృత్యోత్తరకర్మకాణ్డః ధర్మస్య పూర్ణస్వరూపం న భవతి । ఇతి ।

- ప్రో. ప్రదీప్తకుమారనన్దః (నేవానివృత)

శ్రీజగన్నాథసంస్కృతవిశ్వవిద్యాలయః, పురీ

Written by Dr. Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orisa pknanda65 at gmail.com

Retd.Head, Dept.of Sarvadarshan

SJSV,Puri

Pitripakshasya Tattvikavivechanam

pdf was typeset on October 15, 2026

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

